

РЕЦЕНЗИЯ

От проф. Веска Шошева на дисертационния труд на Гергана Атанасова Деянова на тема „Формиране на емоционална интелигентност при хора с интелектуални затруднения чрез социална работа в група” за присъждане на образователна и научна степен ”Доктор” по специалност „Теория на възпитанието и дидактика (диагностика и формиране на поведенчески потенциал), шифър 050701 към Катедра „Теория на възпитанието”.

Дисертационното изследване на Гергана Деянова е с адресат към работата на социалния работник с хората с интелектуални затруднения, за които социалната подкрепа изразена не в материален а в психологически план е изключително важна, съществена, натоварена с очаквания за справяне в индивидуалното функциониране на личността. Интересен е акцента, който Гергана Деянова поставя още в самото заглавие на дисертационния труд – този за емоционалната интелигентност при хората с увреждания и по – конкретно тези с интелектуални затруднения като част от голямата група хора с увреждания, която подлежи на формиране чрез различни подходи, които могат да се използват в процеса на социалната работа. Изследователското поле в което работи докторантката съдържа много рискови моменти определени от факта, че да се говори за емоционална интелигентност и нейното развитие при хората с интелектуални затруднения, това предполага добро познаване на психическите им особености и то познаване в дълбочина. Тук вътрешните различия в групата са често пъти толкова големи и разнообразни по проява, че само един ясно изразен професионален подход би бил с възможности да отчита тези особености. Това предизвикателство обаче не само е прието от Гергана Деянова, но и чрез един професионален прочит е направен много

сполучлив опит да се очертае модел за социална работа, който да отчете особеностите при формирането на емоционалната интелигентност като включва в себе си разнообразие от дейности, съобразени с психическите особености на тази група лица.

Изследователската дейност, която е осъществена от докторантката е представена в дисертационния труд върху 288 страници, като в съдържателен аспект са обособени две части.

Първата част на дисертационния труд носи три основни идеи – тази за ролята, значението и характеристиките на емоционалната интелигентност в контекста на множествената, тази за особеностите в психическото развитие на лица с умствена изостаналост и лица с психотични и непсихотични разстройства и на трето и не на последно място разбира се социалните детерминанти в дейността с тези лица.

В тази част от дисертационното изследване на Гергана Деянова откриваме усета и към търсене на значими същностни проблеми заложен в теоретичните изследвания на редица автори, български и чужди. Така например за да защити актуалността на проблема, който изследва, докторантката успешно препраца проблема за емоционалната интелигентност с нейните особености и специфики към личността на лицата с интелектуални затруднения, като търси отражението и в поведенческата и емоционалната сфери на тези лица.

За да разгърне в пълнота картината на емоционалната интелигентност при лицата с интелектуални затруднения, Гергана Деянова привлича в своя помощ концепции на много автори, които разглеждат емоционалната интелигентност в структурата на множествената интелигентност. Така стъпвайки върху разбирането, че емоционалната интелигентност „е съществен елемент в разбирането на човешкото поведение, което е непосредствено свързано с нивото на психично развитие, междуличностно общуване...” докторантката търси

своя път към разкриване на ролята и значението на емоционалната интелигентност в изграждането на социални умения и чувството за общност при хора с интелектуални затруднения.

В първата част Гергана Деянова компетентно и с разбиране към проблема, който изследва ни запознава с автори, работещи в сферата на емоционалната интелигентност: Уейн Пейн, Питр Соловей, Джон Маейр, Даниел Голдман. Техните концептуални разработки са подложени на анализ с насоченост към търсене на онези моменти, които намират допирни точки с проблематиката на изследването. Тук много подробно разгледан намираме модела на Д. Голдман, като това разглеждане докторантката прави не самоцелно, а за да трасира по – нататък пътя на своя замисъл, фокусирайки вниманието си върху втория аспект на модела, където е очертана групата от хора, които не осъзнават емоциите си поради травми, увреждания, болести или нарушения. С цел да защити тезата си че за хората с интелектуални затруднения са необходими по – специфични подходи за да се научат не само да контролират собствените си емоции, но и да разбират тези на другите хора, Гергана Деянова ни представя много подробно общите и специфични характеристики при лица с умствена изостаналост и лица с психотични и непсихотични разстройства. Докторантката коректно уточнява че и при двете групи лица биха могли да се наблюдават комбинации от психично заболяване и умствена изостаналост и или умствена изостаналост съпроводена с психично отклонение. Това уточнение считам за много важно, тъй като то внася определени изменения в структурата на личността с оглед на водещото състояние. Тук към докторантката имам една забележка по отношение на коректността при използване на термина умствена изостаналост, като отбелязвам, че съгласно Десетата ревизия, която цитира и самата докторантка,

умствена изостаналост не е заболяване, а състояние в резултат на прекарано заболяване (стр. 52 от дисертационния труд).

Независимо от това по – нататък докторантката сполучливо се позовава на Десетата ревизия на СЗО за да открие важността от изграждане на емоционална интелигентност при тази група лица и особено за значимостта на социалната работа с тях. Логично с добро познаване на работата в група при реализация на социалната работа, докторантката подлага на анализ работата в група, за да извлече онези деликатни форми на работа, които биха били работили добре при лицата с интелектуални затруднения. Без да пренебрегва общия методичен ход при работа в група, Гергана Деянова отправя реплика към социалните работници за търсене на други алтернативни подходи, носещи в себе си позитивни възможности за постигане на по – добри резултати при работата в група съставена само от лица с умствена изостаналост и такива с психични разстройства.

Реализираната работа в първата част на дисертационния труд е много добра база за разбиране на това, което се осъществява в експерименталната работа във втората част. Тук в тази втора част на дисертационния труд откриваме двата задължителни компонента – констативен и експериментален етап. В констативния етап Гергана Деянова представя базата и контингента от лица, където и с които ще се осъществи експерименталната част на изследователската процедура.

Ползваната социална услуга в общността в „Дневен център за хора с психични разстройства” се предоставя на определен брой лица, като в случая това са дневно присъстващи между 16 и 17 човека. Динамиката в присъствието на контингента лица определено внася трудности свързани с формирация експеримент и както подчертава докторантката това в много от случаите е свързано с необходимостта от бърза адаптация на

работещите с групата специалисти, както и с промяна на предлаганите подходи за работа.

Контингента на изследването включва 15 участника, потребители на дейностите в центъра. Изследваните лица са с психични разстройства, лека и умерена умствена изостаналост. Това диференциране на контингента е абсолютно необходимо условие, поради факта че при различните психични разстройства могат да се срещнат и лица в норма. Различията във възрастта на участниците определено провокира трудности при организацията и реализацията на груповата работа, но това е даденост с която докторантката се е съобразила в своята изследователска дейност.

В констативния и експерименталния етапи са използвани адекватни методики: скала за тревожност и страх на Ч. Спилбъргър, прогресивни матрици на Рейвън, скала за манифестен страх на Дж. Тейлър, тест mini – mult – форма на Минесота тест.

Осъществената дейност в констативния етап е добра база, която е предоставила възможност на докторантката да проследи в динамика процесите свързани с промените в резултат на осъществените дейности във формиращия етап. В този етап докторантката е поставила акцент върху работата в група, като са използвани групови дейности занимания с развлекателен и образователен характер – арттерапия, ателиета по интереси, културтерапия, екскурзии и релаксиращи дейности. Предложената от докторантката програма за работа представлява декомпозиция на основната и цел, а именно че чрез целенасочена групово работа и активно междуличностно взаимодействие ще се постигне повишаване на интелектуалното ниво, динамизиране на интелектуалната активност и позитивиране на емоционалния статус на членовете на групата, както и затвърждаване на корелационната зависимост между

емоционалните, личностните и интелектуалните аномалии при лицата от експерименталната извадка.

Висока оценка заслужава да бъде дадена на предложената програма, тъй като в нея по интересен начин са вплетени психосоциалната, познавателната и емоционалната насоченост на социалната работа в група. Ако се разгледа внимателно методическия модел на програмата се виждат добре логически структурирани в съдържателно и организационно – функционален план сесии. Застъпени са разнообразни дейности с акценти върху емоционалното релаксиране (групови сесии за общуване с природата чрез екскурзии и разходки), интелектуалните преживявания (сесии за образователни занимания чрез интерактивни подходи), развитие на преживяванията (сесии за работа в ателиета по интереси), развитие на способност за общуване и споделяне на преживяното (сесии за социална подкрепа и междуличностно общуване).

Личният опит на докторантката и позволява да проникне в дълбочина в работата с група при лица с интелектуални затруднения и да определи в контекста на осъществените дейности промените, които евентуално трябва да настъпят. Реализираната програма във формиращия етап и позволява да очертае основни изводи за подобряване на практиката в социалната работа при хората с интелектуални затруднения. Резултатите показват недвусмислено, че при лицата с умствена изостаналост груповата работа подобрява показателите свързани с ситуативната и личностна тревожност. Този резултат корелира и с редица други изследвания, които доказват, че при работа в група лицето с умствена изостаналост постепенно преодолява страха от среща с другите, разширява зоната на общуване, позитивира чувството си за общност. Интересно би било тук да се диференцира групата не само по степен на поражение, но и по възрастови характеристики. Вероятно в този случай ще се открият вътрешни различия в групата,

които при определените условия биха извикали необходимостта от допълнителни дейности или удължаване на времето за съвместна работа. Това се налага от необходимостта определена от факта, че с увеличаване на възрастта при умствено изостаналите лица се наблюдават твърде неблагоприятни личностови изменения, които персистират и дават отражение дори върху начина по който лицето участва в груповата работа, приема или отхвърля определен вид дейности. Приемам предложените приноси очертани от докторантката, както и разделянето им в две основни групи: приноси с теоретична насоченост и приноси с приложен характер. Като обобщение ще подчертая, че този дисертационен труд в своя съдържателен аспект отразява една целенасочена, добре организирана и успешно реализирана дейност с една група от хора, за които обществото ни все още не прави необходимото за да бъдат създадени условия за достоен живот. В този план искам да изразя своята изключителна удовлетвореност от реализираната от Гергана Деянова изследователска процедура от личната и ангажираност и позиция към проблемите на хората с увреждания.

Авторефератът отговаря на изискванията за представяне на дисертационното изследване, а петте предложени публикации отразяват етапите в развитието на изследователските дирения на докторантката.

Към докторантката имам следния въпрос: каква трябва да бъде продължителността на всяка сесия за групово работно, в каква динамика трябва да се провеждат сесиите и през какъв интервал от време за да се затвърдят основите на уменията, които ще се формират?

Към докторантката имам следната препоръка – в предстоящата и научно – изследователска дейност да се опита да разгледа в един нов аспект проблема за стигмата в нейния позитивизъм.

В резултат на всичко посочено до тук от мен, като достойнства на представеното ми за рецензиране дисертационно изследване на Гергана Атанасова Деянова с професионална убеденост изразявам своята изцяло положителна оценка и приканвам уважаемите от мен членове на научното жури да подкрепят с положителния си вот присъждането на Гергана Деянова на образователната и научна степен "Доктор".

Рецензент:

Проф.Веска Шошева дп